

Murányi István

**A SZIGETLÁTOGATÓK MÁSSÁGHOZ
VALÓ VISZONYA**

Az 1997-ben indult, majd évente lebonyolított Szigetkutatások elméleti-kutatási koncepcióját az ifjúsági korszakváltás és a középosztályosodás tézisek alkották. A kutatásvezető Gábor Kálmán szakmai életművének egyik fontos részét képező szisztematikus kutatássorozat eredményeit számos publikációban olvashatjuk.¹ Az elméletileg megalapozott, a sajátos ifjúsági populációt több szempont alapján vizsgáló kutatások adatai olyan részterületek elemzésére is alkalmasak, amelyeket az összefoglaló kutatási beszámolók nyilván csak érintettek, illetve érinthettek.² Jelen tanulmány az egyik ilyen kutatási területtel, a fiatalok mássággal szembeni előítéleteiségeivel foglalkozik, felhasználva a Sziget Fesztivál 2008. kutatás³ adatbázisát.

ELŐÍTÉLET, TOLERANCIA, VISZONY

A nemzetközi társadalomtudományi szakirodalomhoz hasonlóan, az előítéleteség mérésére vállalkozó hazai empirikus kutatások is gyakran nélkülözik a fogalom értelmezését. Ennek ellenére – ha nem is explicit módon kifejtve – az operacionalizálások mögött (többnyire) felfedezhető a fogalom kutatását jellemző, Erős Ferenc összefoglaló áttekintésében normatív vagy értékelvű és leíró megközelítésnek nevezett, az előítéletek működésmódját és kialakulását ideáltipikus módon jellemezhető kettős csoportosítás (Erős, 2007).

A hazai és nemzetközi társadalomtudományi szakirodalomban – követve Erős tipológiáját – a leíró és kontextuális (kognitív) előítélet-elméletekhez sorolható tajfeli értelmezés ma is mérvadó a csoportok közötti előítélet meghatározásban. Tajfel az előítéletet, mint a csoportkapcsolatok során kialakuló, egyén vagy csoport által jellegzetesen támogatott vagy ellenzett ítélkezésként definiálja (Tajfel, 1981.) A hazai empirikus irodalomban többször használt kifejezések (előítéletes beállítódás, előítéletes gondolkodás, diszkriminatív magatartás, előítéletes attitűd, intolerancia, kirekesztő szemlélet) ugyanannak a jelenségnek a különböző,

¹ A fontosabb publikációk: Gábor, 2000; 2004; 2005, Gábor et al. 2006a; 2006b, Gábor-Szemerszki, 2006c; 2007.

² Egy-egy kutatást lezárva, szinte minden alkalommal, sejtelmes mosollyal jegyezte meg Gábor Kálmán: „Vizsgáltuk a magát különösen érdeklő témákat is”. Nagyon jó lenne még hallani...

³ A kutatást Gábor Kálmán vezetésével az Európai Ifjúsági Kutató, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ végezte. Az N=904 fős minta kétharmadának (65%) lekérdezése kérdőíves interjúk alapján, 35%-a online történt. A minta fele (50%) magyar, a másik fele külföldi – többségük holland, német és francia.

egymással szervesen összefüggő oldalait fedik le. Az attitűdök, mint viselkedési predispozíciók értelmezése és mérése során az egymástól részben független három komponens – kognitív, affektív és konatív – operacionálása kétségtelenül elkerülhetetlen (Ajzen, 1988), de elfogadható a Tajfel értelmezésében némileg differenciálatlanul „ítélkezésként” megfogalmazott értelmezés is, amely nyomán eltekinthetünk az előítélet, mint attitűd maradéktalan, mindhárom dimenzióra vonatkozó operacionálásától. Ennek megfelelően az ifjúsági kutatások során az előítéletes gondolkodás indikátorának a többség-kisebbség reláción alapuló, a másság etnikai, nemzeti, deviáns és idegen külcsoportokra vonatkozó negatív ítéleteinek komplex mutatóját tekintik. Mindezek miatt egyetértünk azzal a megállapítással, amely szerint a hazai szociológiai és szociálpszichológiai módszerek többségével nem érhető meg az etnikai diszkrimináció, annak mértékére és okaira nagyon körültekintően lehet következtetni (Eröss–Gárdos, 2007).

A SZIGETLÁTOGATÓK INTOLERANCIÁJA

A Sziget 2008. kutatásban két olyan kérdés is szerepelt, amely alkalmas volt arra, hogy a csoportok közötti előítélet indikátorának tekinthessük. Az egyik kérdés az elutasítás-elfogadás dimenzióban a csoportokhoz való viszonyulást mérte, míg a másik kérdés – a hazai nagymintás ifjúságkutatásokhoz (Szabó–Örkény, 1996; 1998) hasonlóan – a személyközi távolságtartás módszerével, a szomszéd szerep megítélésére vonatkozott. Az operacionálálás során a megítélt külcsoportok nem szűkültek a nemzeti és etnikai kisebbségekre (roma/cigány, kínai, arab, zsidó, határon túli magyarok), hanem a szexuális (leszbikus nők, homoszexuális férfiak), stigmatizált (szociális segélyből élő család, fogyatékos gyereket nevelő család, sok gyereket nevelő család), vallási (szcientológia hívei, krisnatudatúak, keresztény szekták hívei, New Age mozgalom hívei) vagy militáns (félkatonai szervezetekhez tartozók, mint Magyar Gárda, skinheadek) csoportok mellett a „nyugati” univerzalizálódási folyamatokhoz (nevezzük globalizációnak) kapcsolódó, gyakran negatívan értékelt feministák, szinglik, kábítószer-élvezők és globalizáció ellenesek is szerepeltek.

Az első kérdésben felsorolt csoportok közül a Szigetlátogatók leginkább a skinheadek, a keresztény szekták és a szcientológia híveit, legkevésbé a szingliket, a New Age mozgalom híveit és a globalizáció ellenes csoportokat utasítják el. A magyar és külföldi fiatalok között két esetben figyelhetünk meg szignifikáns eltérést: a kábítószer-élvezők és (különösen) a félkatonai szervezeteket elutasítók aránya lényegesen nagyobb arányú a magyar fiatalok körében. (Feltehetően ez annak is köszönhető, hogy a félkatonai szervezet konnotációja a külföldieknél nem kapcsolódott a Magyar Gárda többnyire negatív hazai megítéléséhez, illetve a nyugati országokban élő fiatalok körében a szerfogyasztás kevésbé elutasított, kevésbé misztifikált).

1. táblázat: A másság-csoportokhoz való viszony („Hogyan viszonyulsz a következő csoportokba tartozókhöz? Elfogadod vagy elutasítod őket?”) (elutasítók aránya, százalékban)

	Teljes minta	Magyar alminta	Külföldi alminta
Skinheadek	54	55	54
Keresztény szekták hívei	45	48	43
A szcientológia hívei	45	45	46
Félkatonai szervezetekhez tartozók (Magyar Gárda)**	29	42	18
Kábítószer-élvezők*	18	25	11
Krisnatudatúak	18	19	16
Feministák	16	18	14
Globalizáció ellenesek	12	10	15
A New Age mozgalom hívei	10	11	9
Szinglik	4	3	4

T-próba: * : $p \leq 0.05$; ** : $p \leq 0.001$

Az elutasítások logikájának feltárására főkomponens-analízist végeztünk. A többváltozós elemzés eredménye alapján a Szigetlakókat – a másság csoport megítélése alapján – három elutasítás-típus jellemzi. Az első típus (*Vallásos másság*) az Európában tradicionális történelmi egyházaktól – talán úgy is fogalmazhatunk, hogy a legitim keresztény-zsidó kultúrkörtől – eltérő vallásos szerveződések együttes elutasítását tartalmazza leginkább. A második típust (*Militáns másság*) a félkatonai szervezetekhez (Magyar Gárda) tartozók és az ideológiailag sok tekintetben rokon skinheadek dominanciája jellemzi, míg a harmadik típusba (*Globalizációs másság*) a globalizáció-ellenes csoportok mellett szinglik, feministák és kábítószer-élvezők elutasítása sorolódott. (Ez utóbbi típus elkülönülése azt a feltételezést igazolja, hogy a fiatalok számára a nemzetek feletti univerzalizálódási folyamatok ellenzése összekapcsolódik a tradicionális családi struktúrák, a női szerepek és a szerfogyasztás nem hagyományos megítélésével.)

2. táblázat: A másság-csoportokhoz való viszony típusai I. (főkomponensanalízis, főkomponens-súlyok)

	Vallásos másság	Militáns másság	Globalizációs másság
A szcientológia hívei	0.714	0.231	-0.062
Krisnatudatúak	0.699	-0.177	0.202
Keresztény szekták hívei	0.672	0.248	0.058
A New Age mozgalom hívei	0.591	-0.014	0.075
Skinheadek	0.087	0.808	0.118
Félkatonai szervezetekhez tartozók	0.085	0.743	-0.047
Feministák	0.069	0.230	0.666

	Vallásos másság	Militáns másság	Globalizációs másság
Globalizáció ellenesek	0.093	0.116	0.611
Kábítószer-élvezők	-0.007	-0.047	0.575
Szinglik	0.086	-0.192	0.472
Magyarázott variancia (százalékban)	18.3	14.5	14.4

Az elmúlt években – középiskolás mintákon, hasonló operacionalizálás alapján – végzett ifjúságkutatásokhoz hasonlóan, a nemzeti-etnikai csoportok közül a Szigetlakók is leginkább a cigányok, legkevésbé a határon túli magyarok közelségét utasítják el. További jellemző, hogy a nemzeti-etnikai csoportokhoz viszonyítva a fiatalok kevesebben utasítják el a szociális vagy más okból stigmatizált, és a szexuális másságot reprezentáló csoportokat.

A teljes mintára vonatkozó eredmények mögött hét esetben is szignifikánsan eltérő arányok meglehetősen egyértelműen cáfolják azt a közkeletű vélekedést, mely szerint a Szigetlátogatók markáns jellegzetessége a kisebbségekkel szembeni tolerancia. Azt kell mondanunk, hogy ez a feltételezés csak a külföldi látogatók esetében helytálló. A magyar Szigetlátogatók közel kétharmada (63%) a romákat, egyharmada a kínaiakat (34%), illetve az arabokat, negyedrészüket (25%) a szociális segélyből élőket nem fogadná el szomszédnak, de a zsidókat és az azonos nemű párokat is nagyobb arányban utasítják el, mint a külföldiek.

3. táblázat: „Hogyan fogadnád, ha a szomszédodba költözne....?” (egyáltalán nem tetszene, borzalmas lenne / nem tetszene, nem örülnék neki; százalékban)

	Teljes minta	Magyar alminta	Külföldi alminta
Roma/cigány család**	44	63	25
Kínai család*	20	34	7
Arab család*	20	31	9
Szociális segélyből élő család**	19	25	13
Sok gyereket nevelő család	18	19	16
Hasonló nemű pár (homoszexuális férfiak)*	14	22	6
Zsidó család*	12	19	6
Hasonló nemű pár (leszbikus nők)*	7	11	3
Fogyatékos gyereket nevelő család	5	7	3
Határon túlról betelepülő magyarok	3	4	2

T-próba: * : $p \leq 0.05$; **: $p \leq 0.001$

Az elfogadás-elutasítás dimenzióban vizsgált vallásos, militáns és globális másság csoportokhoz hasonlóan a szomszédság alapján megítélt csoportok elutasításának logikáját főkomponens-analízissel vizsgáltuk. Az elemzés ebben az esetben is három típust különített el. Az első típusba (*Nemzeti-etnikai másság*) az

arab, kínai, roma és zsidó családok együttes megítélése tartozik. A második típus (*Stigmatizált család másság*) nehezebben értelmezhető, mivel a sokgyermekes és a szociális segélyezésre szoruló családok logikusnak tűnő egy típusba sorolódása mellett a fogyatékkal élő gyermeket nevelő, illetve a határon túlról betelepülő családok jelenléte elgondolkodtató, mivel a fiatalok gondolkodásában egybekapcsolódik a magas gyermekszám, szociális hátrány, a fogyatékoság és a betelepülés. A harmadik típus (*Szexuális másság*) értelmezésével nincs probléma, mivel homoszexuális férfiak és a leszbikus nők együttes megítélése nem meglepő.

**4. táblázat: A másság-csoportok megítélésének típusai II.
(főkomponensanalízis, főkomponens-súlyok)**

	Nemzeti-etnikai másság	Stigmatizált család másság	Szexuális másság
Arab család	0.832	0.160	0.089
Kínai család	0.804	0.134	0.171
Roma / cigány család	0.740	0.059	0.087
Zsidó család	0.688	0.191	0.246
Fogyatékos gyereket nevelő család	0.066	0.777	0.179
Határon túlról betelepülő család	0.028	0.717	0.086
Sok gyereket nevelő család	0.259	0.576	-0.140
Szociális segélyből élő család	0.443	0.493	-0.031
Hasonló nemű pár (leszbikus nők)	0.071	0.080	0.869
Hasonló nemű pár (homoszexuális férfiak)	0.329	0.008	0.796
Magyarázott variancia (százalékban)	27.4	17.8	15.5

A különböző módszerrel mért három-három intolerancia típusok (főkomponensek) közötti kapcsolatot korrelációs együtthatókkal vizsgáltuk. A teljes mintára jellemző eredmények azt mutatják, hogy a konkrét szemponthoz nem kötött elfogadás-elutasítás és a szomszédsági viszony alapján történő megítélés típusok között – a *Stigmatizált család másság* típustól eltekintve – szignifikáns korrelációs kapcsolatok vannak. Az együtthatók előjelei arra utalnak, hogy a különböző vallásos és a globalizációs folyamatokkal asszociálható csoportok (*Vallásos másság*, *Globalizációs másság*) elutasítása együtt jár a nemzeti-etnikai és szexuális jellemzőik miatt másnak tekinthető csoportok (*Nemzeti-etnikai másság*, *Szexuális másság*) elutasításával, illetve a skinheadek és a félkatonai szervezetekhez tartozók (*Militáns másság*) elfogadásával.

A magyar és külföldi almintákra vonatkozó korrelációs kapcsolatok lényegesen eltérnek. Míg a magyar fiatalokat a teljes mintán megfigyelhető, de annál erősebb kapcsolatok jellemzik, addig a külföldi fiatalok almintáján csak három esetben volt szignifikáns korreláció.

5. táblázat: Az intolerancia főkomponensek korrelációs kapcsolatai – teljes minta (Pearson-féle korrelációs együtthatók)

	Nemzeti-etnikai másság	Stigmatizált család másság	Szexuális másság
Vallásos másság	0.092*	0,014	0.073*
Militáns másság	- 0.080*	0.005	-0.133**
Globalizációs másság	0.116**	0.052	0.170**

* : $p \leq 0.05$; ** : $p \leq 0.001$

6. táblázat: Az intolerancia főkomponensek korrelációs kapcsolatai – magyar al minta (Pearson-féle korrelációs együtthatók)

	Nemzeti-etnikai másság	Stigmatizált család másság	Szexuális másság
Vallásos másság	0.101*	0.023	0.117*
Militáns másság	-0.260**	0.027	-0.221**
Globális másság	0.160**	0.077	0.221**

* : $p \leq 0.05$; ** : $p \leq 0.001$

7. táblázat: Az intolerancia főkomponensek korrelációs kapcsolatai – külföldi al minta (Pearson-féle korrelációs együtthatók)

	Nemzeti-etnikai másság	Stigmatizált család másság	Szexuális másság
Vallásos másság	0.084*	0.001	-0.007
Militáns másság	0.094*	-0.038	-0.027
Globális másság	0.028	0.020	0.086*

* : $p \leq 0.05$; ** : $p \leq 0.001$

Két esetben (*Vallásos - Nemzeti-etnikai másság*; *Globális - Szexuális másság*) a magyar fiatalokhoz hasonló a típusok közötti kapcsolat, azonban a külföldi fiataloknál a nemzeti és etnikai csoportok elutasítása (*Nemzeti-etnikai másság*) együtt jár az ezen csoportokkal szemben intoleráns skinheadek és félkatonai szervezetek elutasításával. Ezzel szemben a magyar fiatalokra jellemző viszonyulási logika fordított, a militáns csoportokra jellemző nemzeti és etnikai kisebbségekkel szembeni (joggal feltételezett) attitűdnek megfelelően: a nemzeti és etnikai csoportok elutasítása a militáns szerveződések iránti elfogadással párosul. Úgy tűnik, hogy a skinheadekhez és félkatonai szervezetekhez való viszonyát a szervezetekről szerzett (vagy feltételezett) attribúciók is befolyásolják.

A további elemzések során először azt vizsgáljuk meg, hogy a különböző másság csoportokkal szembeni intolerancia mennyire jellemzi a magyar és a külföldi Szigetlátogatókat. Az eredmények egyértelműek: a magyar fiatalokra a teljes minta átlagánál jobban jellemző a vallásos, a szexuális és különösen a nemzeti-etnikai

másság elutasítása, míg ugyanezen típusoknál a külföldi Szigetlátogatók esetén a toleráns elfogadást figyelhetjük meg.

8. táblázat: Az intolerancia típusok jellemzői (score-átlagok)

	Magyar alminta	Külföldi alminta
Vallásos másság	0.0170	-0.0167
Militáns másság	0.1380	-0.1356
Globális másság	0.0490	-0.0482
Nemzeti-etnikai másság	0.3557	-0.3494
Stigmatizált család másság	0.0181	-0.0178
Szexuális másság	0.1552	-0.1525

A teljes mintát tekintve, az elutasítás-elfogadás és a társadalmi távolság dimenziók alapján elkülönült három-három intolerancia főkomponens közül csak a *Stigmatizált család másság* típust nem jellemezte szignifikáns korreláció a másik három típusal. Ez indokolja, hogy ezt a típust kihagytuk abból a másodlagos főkomponens-analízisből, amely az intolerancia kétféle mérésének eredményeit reprezentáló főkomponensek bevonásával végeztünk el. Az összevont intolerancia főkomponens az ötféle (szexuális, nemzeti-etnikai, globális, vallásos, militáns) másság típus egyfajta összegzésének tekinthető, amelyben – a korrelációs kapcsolatoknak megfelelően – a skinheadek és félkatonai szervezetek megítélése eltér a többitől: a másik négy típus együttes elfogadása a militáns másság elutasításával jár és fordítva.

9. táblázat: Összevont intolerancia főkomponens (főkomponens analízis, főkomponens-súlyok)

Szexuális másság	0.647
Globális másság	0.585
Nemzeti-etnikai másság	0.472
Vallásos másság	0.324
Militáns másság	-0.440
Magyarozott variancia (százalékban)	25.6

A SZIGETLÁTOGATÓK INTOLERANCIÁJÁNAK MAGYARÁZÓ MODELLJEI

A következőkben lépésenkénti regressziós modellek segítségével arra próbálunk választ adni, hogy a magyar és külföldi fiatalok mássággal szembeni intoleranciáját (összevont intolerancia főkomponens) mennyiben magyarázzák a szocio-kulturális, az életstílus és a politikai-ideológiai (preferencia) jellemzők.

A magyarázó változók kialakítását egyrészt a rendelkezésünkre álló adatbázis lehetőségei, másrészt egy olyan átfogó elmélet (Fuchs-Case, 1989) empirikus alátámasztásának szándéka határozta meg, amely az interakcionista és a fejlődés

szempontú elméletekre támaszkodva az életforma és a rituális sűrűség (*ritual density*) fogalmával értelmezi az előítéletességet.⁴

Fuchs és Case előítéletességet értelmező kategóriája, a rituális sűrűség az interakciók csoportkereteinek nyitott, illetve zárt jellegén alapul. A csoportkeretek nyitottságától, illetve zártóságától függ, hogy az interakciók élményanyaga mennyire „rituális”, azaz mennyire homogén. A nyelvi kódok tekinthetők a rituális sűrűség megjelenésének is. Collins a csoporthálózatokat „ritusszerkezetük” alapján sorolja magas, illetve alacsony sűrűségű típusokba (Collins, 1975). A zárt csoportkeretek között az interakciók többsége azonos minták szerint zajlik. A magas rituális sűrűség változatlan csoportkeretek között zajló állandó interakciók eredménye, amelyet homogén közös élmények, valamint korlátozott nyelvi kódok jellemeznek, és amely „*partikuláris csoportszempontokkal való egydimenziós azonosuláshoz vezet*”, „*egydimenziós fixációkat erőszakol rá a saját csoportra, ennél fogva csökkenti a kozmopolitizmus és egyetemesség alapjait*” (Fuchs – Case, 1992: 502). Ezzel szemben az alacsony rituális sűrűséget kiterjedt szociális hálózatok és sokoldalú interakciók jellemzik. Az alacsony sűrűsége a szerteágazó kapcsolatok hálózata és – ennek köszönhetően – sokféle kulturális tapasztalat a jellemző. Az alternatív életformák megismerése és átélése során kevésbé valószínű, hogy ezeket másságuk miatti elutasítják. Fuchs és Case úgy véli, hogy ez a megközelítés illeszkedik ahhoz a habermasi értelmezéshez, amely az előítéletet a szisztematikusan torzult kommunikáció megjelenésének tekinti, amely „*...akkor következik be, ha a szimbolikus interakció cselekvőinek egyenlőtlen az esélyük véleményük kifejtésére, a másik véleményének bírálatára, a beszédaktusokban rejlő érvényességi igények felvetésére, illetve megkérdőjelezésére, valamint énazonosságuk megjelenítésére*” (Fuchs – Case, 1992: 503).

Fuchs és Case bírálják az előítélet evolucionista megközelítésére alkalmas elméleteket (Parsons, Habermas, Kohlberg), amelyek azt feltételezik, hogy a fejlődési szakaszok egyirányúak, egyetemesek és megfordíthatatlanok. Fuchsék azt mondják, hogy a posztkonvencionális, egalitárius és előítéletektől mentes moralitás nem független a kontextustól. „*Az erkölcsi tudat struktúrái tehát nem valamiféle fejlődési logikát követnek, hanem az életvilágok sűrűségviszonyaival változnak. (...) A modern társadalmakban alacsony és magas ritussűrűségű helyzetek léteznek együtt egymás mellett*” (Fuchs – Case, 1992: 508).

A szerzők számára az előítélet – szemben a legtöbb szociálpszichológiai értelmezéssel – nem attitűd, hanem életforma. Az attitűdöket és kogníciókat a társas

⁴ A 2005-ben lebonyolított „Iskola és demokrácia” kutatás adatbázisán már korábban igazoltuk, hogy az előítéletesség mélyen beágyazódik az életformába; maga is életforma. A középiskolások kisebbségi csoportokhoz tartozó kortársaik elutasításában kifejeződő előítéletei, valamint a kisebbségek problémáinak fontosságával kapcsolatos állásfoglalásaik társadalmi helyzetüktől függő életmódjuk szerves része. A rituális sűrűséggel jellemzett csoportok előítéletességében kimutatott különbségek igazolták, hogy az interakciók sorozataként felfogott szocializációban az alapértékeket és a normákat a különböző közösségek tagjaiként lehet elsajátítani (Murányi – Szabó, 2007).

szokások és a mindennapi interakciók, vagyis az életforma következményének tekintik. „A rituális sűrűség fogalma arra ösztönöz, hogy kiterjesszük magának az előítéletnek a fogalmát. Ha „előítéletről” hallunk, jobbra bizonyos csoportok – kisebbségek, szubkultúrák – iránti sajátos attitűdök jutnak eszünkbe. Fejtegetésünk azonban azt sugallja, hogy nemcsak bizonyos gondolatok, de maguk az életformák is lehetnek előítéletesek.” (Fuchs – Case, 1992: 510)

A magas rituális sűrűség olyan életformával jár, amely leszűkíti az eltérő szociokulturális minták megismerését, a csoporttagok interakciói a saját csoportra korlátozódnak. A saját csoportra vonatkozó, konvencionális erkölcsi elvek úgy kondicionálódnak, hogy közben a csoporton kívüliekkel szembeni diszkriminatív attitűdök alakulnak ki. A magas rituális sűrűség kedvez a világ leegyszerűsített, abszolút értékek alapján történő szemléletének. Fontos sajátossága, hogy az erős kollektív érzelmekkel összekovácsolt csoportszolidaritás együtt jár a kívülállók kizárásával: „Az előítélet, mint életforma, szeretne visszajutni a tradicionális életmódhoz, az abszolút értékekhez, a fundamentalista vallási érzésekhez, az egyszerűen felépített világgéphez, amelyek véleményünk szerint mind a magas rituális sűrűségű életforma következményei. A magas rituális sűrűség erős kollektív érzelmeket kelt, merev csoportszolidaritást és a kívülállóktól való szigorú elhatárolódást hoz létre. Az előítéletes mozgalmaknak ez a belső szerkezete az, ami a korszerűség elgondolásával szembeeszegetül” (Fuchs – Case, 1992: 510). Az előítéletek kialakulására és magyarázatára vonatkozó mai modellek kisebbik része a szocializációs környezetet, nagyobbik része a kisebbségi csoportokkal való érintkezést nevezi meg domináns befolyásoló tényezőnek. Az előítéletes életformaként történő értelmezését azért tartjuk fontos magyarázatnak, mert nem lehet egyértelműen az egyik vagy a másik irányzathoz sorolni; mindkettő jellegzetességét (kisebbségi csoportokkal kontaktus, személyes és tárgyi-kommunikációs környezet) felfedezhetjük Fuchs és Case elméletében.

A három lépésben bevont magyarázó változók első csoportja – az elemzésnek megfelelő dummy kódolással – a szociokulturális jellemzőket (nem, életkor, állandó lakóhely, munkaerőpiaci státusz: munka és tanulás, iskolai végzettség) tartalmazta.⁵

A magyarázó változók második csoportjába olyan jellemzőket soroltunk, amelyek megfelelő indikátorai lehetnek a Fuchs és Case elméletében értelmezett magas, illetve alacsony rituális sűrűségű életformának. Az életstílus indikátorok között a civil szervezeti tagság, a Sziget korábbi látogatása mellett szabadidő tevékenységek végzésének és közösségi terek látogatásának gyakorisága valamint az Internet szolgáltatások igénybevétele szerepelt.⁶ Az összesen 31 változó egyrészt kapcsolódik a

⁵ A szociokulturális jellemzők: Nem (1: férfi, 0: nő), Életkor (születési év), Állandó lakóhely (1: főváros, 100 ezer főnél nagyobb település; 0: 100 ezer főnél kisebb település), Jelenleg dolgozik (1: igen, 0: nem), Jelenleg tanul (1: igen, 0: nem), Legmagasabb iskolai végzettség: (1: felsőfok, 0: alacsonyabb)

⁶ Az életstílus jellemzők: Sziget-lét (1: volt már korábban a Szigeten, 0: nem volt), Van-e olyan civil szervezet, mozgalom, mellyel kapcsolatban állsz, illetve részt veszel a munkájában? (1: igen, 0: nem). Milyen gyakran veszed igénybe az Internet alábbi

hétköznapi interakciókhoz, másrészt a fiatalok kommunikációs lehetőségeit kibővítvé hozzájárulnak a saját csoporttól eltérő szociokulturális minták megismeréséhez, az abszolút értékeket kevésbé preferáló világszemlélethez. Joggal feltételezhetjük, hogy ezek a változók az alacsony rituális sűrűségű életformát valószínűsítik.

A lépésenkénti lineáris regressziós modellek harmadik változó csoportját a fiatalok politikai-ideológiai preferenciáját leképező tíz változó alkotta.⁷

MAGYARÁZÓ VÁLTOZÓK: SZOCIOKULTURÁLIS JELLEMZŐK

A magyar fiatalok almintáján végzett elemzés első modelljében a másság iránti intoleranciát a fiatalok neme és életkora mellett a lakóhely befolyásolta. A korábbi ifjúságkutatások eredményeivel összhangban a kisebb lélekszámú állandó lakóhely, a fiúkhöz tartozás szignifikánsan valószínűsíti a mássággal szembeni intoleranciát. A harmadik szignifikáns jellemző, az életkor azonban nem a korábban tapasztalt módon befolyásolja a másság megítélését, mivel a minél idősebb életkornak a toleráns viszonyulás a feltételezhető következménye (Murányi, 2006).

10. táblázat: Regressziós modell – magyar almintá, magyarító változók: szociokulturális jellemzők (stepwise method, béta-együtthatók)

Lakóhely	-0.201
Nem	0.204
Születési év	0.155
Adjusted R Square	9.1

szolgáltatásait? (0 – soha, 5 – naponta; 1 – Chat, MSN, Skype, ICQ, 2 – E-mail 3 – WAP (Internet mobilról) 4 – Online vásárlások 5 – Banki, pénzügyi szolgáltatások, 6 – zene-, filmetöltés, 7 – Hírolvasás, 8 – Multiplayer játékok, 9 – blogolvasás, 10 – iWiW, Facebook, MySpace, 11 – kommentek írása cikkekhez, blogokhoz, 12 – fotó-, video megosztók: pl. YouTube), *Milyen gyakran jársz az alábbi szórakozóhelyekre?* (0 – soha, 4 – hetente többször; 1 – kocsmába/sörözőbe/borozóba; 2 – multiplex moziba; 3 – diszkóba; 4 – házibuliba; 5 – klubokba; 6 – partykra; 7 – kávézóba/teázóba; 8 – gyorséttermekbe), *Milyen gyakran szoktál?* (0 – soha, 3 – legalább hetente; 1 – kirándulni a természetbe, 2 – könyvtárba járni, 3 – zenélni/festeni/rajzolni, 4 – vers-, vagy prózáírással próbálkozni, 5 – színházba járni, 6 – hangversenyre, operába járni, 7 – táncszínházba járni, 8 – művészfilmeket nézni, 9 – saját blogot írni.

⁷ „Az alábbi politikai, ideológiai eszmék közül melyikkel mennyire rokonszenvezel?” (0-nagyon ellenszenves, 3: nagyon szimpatikus; szociáldemokrata gondolkodás, liberalizmus, konzervatívizmus, nacionalista gondolkodás, kommunista eszmék, euroszkepticizmus, kozmopolitizmus, vallási ideológiák, ökológiai gondolkodás, regionalizmus.

Magyarázó változók: szociokulturális + életstílus jellemzők

Az életstílus változókkal kibővített második modellben az intolerancia magyarázata 7.5%-kal nőtt. A magyar fiatalok intoleranciáját változatlanul szignifikánsan befolyásolják az első modellben is meghatározó szociokulturális változók. Az életstílussal kapcsolatos négy további szignifikáns magyarázó változó arra utal, hogy a művészeti tevékenység, az internetes hírfogyasztás, a művészfilmek nézése valamint a Sziget korábbi látogatása a toleranciát, míg az internetes multiplayer játékok játszása az intoleranciát valószínűsíti.

A külföldi fiatalok almintáján végzett elemzés második regressziós modelljében csak életstílus változók bizonyultak szignifikáns magyarázó változónak. A külföldi fiatalok intoleranciáját – hasonlóan a magyar fiatalokhoz – a művészfilmek nézése kedvezően, míg – ellentétben a magyar fiatalokkal – a korábbi Sziget jelenlét kedvezőtlenül befolyásolja. Az internetes multiplayer játékokban részvétel szintén az intoleranciát valószínűsíti, azonban a házibulik látogatása és a kommentek írása a toleráns viszonyulást mutatja.

11. táblázat: Regressziós modell – magyar almintá, magyarázó változók: szociokulturális + életmód jellemzők (stepwise method, béta-együtthatók)

Művészfilmek nézése	-0.195
Lakóhely	-0.168
Nem	0.161
Születési év	0.113
Zenélés/festés/rajzolás	-0.121
Volt-e korábban a Szigeten	-0.100
Hírolvasás az Interneten	-0.094
Multiplayer játékok játszása az Interneten	0.093
Adjusted R Square	16.6

12. táblázat: Regressziós modell – külföldi almintá, magyarázó változók: szociokulturális + életmód jellemzők (stepwise method, béta-együtthatók)

Házibuliba járás	-0.121
Kommentek írása cikkekhez, blogokhoz	-0.132
Volt-e korábban a Szigeten	0.134
Művészfilmek nézése	-0.162
Multiplayer játékok játszása az Interneten	0.184
Adjusted R Square	8.2

Magyarázó változók: szocio-kulturális + életstílus + politikai-ideológia preferencia jellemzők

A magyar almintá harmadik regressziós modelljében, a politikai-ideológiai preferenciák beemelésének köszönhetően, a magyarázott variancia hányad 23,8%-a növe-

kedett. Az első és második modellben is szignifikánsnak bizonyult nem és lakóhely változók meghatározó (szignifikáns) hatása megmaradt, hasonlóan a művészfilmek nézéséhez. A magyar Szigetlátogatók intoleranciáját a nacionalista gondolatokkal szimpatizálás erősíti, míg a liberális elvekkel való rokonszenv gyengíti.

A külföldi fiatalok almintáján végzett elemzések során a második regressziós modellt hiába bővítettük ki a politikai-ideológiai preferencia változókkal, a harmadik modellben csupán a nacionalista gondolkodás szignifikáns, az intoleranciát valószínűsítő hatását figyelhetjük meg. A második modellben szereplő változók közül csak a házibulik látogatása maradt a harmadik modellben is szignifikáns. Ugyanakkor három olyan életstílus indikátor hatása jelentkezett, amelyek az előző modellben még nem szerepeltek. A külföldi fiatalok mássággal szembeni toleranciáját a vers- vagy prózáírás, az internetes közösségi linkek használata inkább erősíti, míg a gyorséttermek látogatása inkább csökkenti.

13. táblázat: Regressziós modell – magyar almintá, magyarázó változók: szociokulturális + életmód + ideológiai preferencia jellemzők (stepwise method, béta-együtthatók)

Liberalizmus rokonszenv	-0.224
Nacionalista gondolkodás rokonszenv	0.239
Művészfilmek nézése	-0.180
Nem	0.155
Lakóhely	-0.139
Adjusted R Square	23.8

14. táblázat: Regressziós modell – külföldi almintá, magyarázó változók: szociokulturális + életmód + ideológiai preferencia jellemzők (stepwise method, béta-együtthatók)

Házibuliba járás	-0.165
Vers- vagy prózáírással próbálkozik	-0.137
Nacionalista gondolkodás rokonszenv	0.151
iWiW, Facebook, MySpace az Interneten	-0.204
Gyorséttermekbe járás	0.150
Adjusted R Square	11.8

A magyar és a külföldi fiatalok almintáján elvégzett lépésenkénti regressziós modellek eredményei alapján levonható fontosabb következtetéseink:

1. A külföldi fiatalok mássággal szembeni intoleranciáját a szociokulturális jellemzők érdemben (szignifikánsan) nem befolyásolják, míg a magyar fiataloknál a nem és a lakóhely típusa különösen meghatározó, de számottevő az életkorszerpe is.
2. A nacionalista ideológiával való rokonszenv mindkét mintában befolyásolja a másságot reprezentáló csoportok megítélését.
3. A mássággal szembeni intoleranciát a magyar fiatalok csoportjában lényegesen

nagyobb mértékben (23.8%) magyarázzák a vizsgált jellemzők, mint a külföldi fiatalok esetében (11.8%).

A regressziós magyarázat modellek az előítéletesség és a rituális sűrűség alapján értelmezett életforma közötti kapcsolatot a külföldi fiatalok körében egyértelműen, míg a magyar Szigetlátogatók csoportjában csak részben igazolták. A teljes modelleket tekintve, a külföldi almintában az öt szignifikáns magyarázó változó közül négy, míg a magyar almintában a négy szignifikáns változó közül csak egy volt az életforma indikátora. A külföldi fiatalok mássággal szembeni intoleranciáját szinte csak a Fuchs és Case elméletében leírt magas rituális sűrűséghez illeszkedő életforma indikátorok magyarázzák.⁸ Ezzel szemben a magyar fiatalok előítéletességét elsősorban a politikai-ideológiai preferenciák és szociokulturális jellemzők (nem és lakóhely) befolyásolják, de a művészfilmekhez való viszony jelzi az életforma tényezők hatását is.

Eredményeink elsősorban arra hívják fel a figyelmet, hogy a magyar és a – túlnyomórészt holland, francia és német – külföldi fiatalok mássághoz való viszonya nem csak eltér, hanem eltérő magyarázatokkal értelmezhető. A magyar politikai kultúra hagyományainak és továbbélő hatásának köszönhetően, a magyar fiatalok mássággal szembeni toleranciája az ideológiai (és politikai) elkötelezettség mellett a nemi szocializáció és a lakóhelyi környezet függvénye, míg a külföldi fiatalokra leginkább a „jelenorientált” társas interakciókra és kommunikációra épülő Fuchs és Case elméletben leírt életformának van hatása.

⁸ Úgy véljük joggal feltételezhető, hogy a gyorséttermekbe járás olyan életforma része, amely leszűkíti a szociokulturális minták megismerésének lehetőségét. Ezzel szemben a házibuliba járás és az Internetes közösségi oldalak inkább kibővítik az interakciós lehetőségeket, kilépve a saját csoport kereteiből. A vers- vagy prózaírás ebben az értelemben „kakukktojás”, de a szigorú individuális tevékenységen túl feltételezhetjük a közösségi jelleget.

IRODALOM

- AJZEN, I. (1988): *Attitudes, Personality, and Behavior*. Chicago, Dorsey Press.
- COLLINS, R. (1975): *Conflict Sociology. Toward an Explanatory Science*. New York, Academic Press
- ERŐS FERENC (2007): Irányok és tendenciák az előítéletek kutatásában. *Educatio*, 16. évf. (2007) 1. sz. 3-9. p.
- ERŐSS GÁBOR – GÁRDOS JUDIT (2007): Az előítélet-kutatások bírálatához. *Educatio*, 16. évf. (2007) 1. sz. 17-37. p.
- FUCHS, S. – CASE, C. (1989): Prejudice as Lifeform. *Sociological Inquiry*, 59, 301–317. oldal. Magyarul: Az előítélet, mint életforma. *Szociológiai Figyelő*, 1992. 2. és (Lengyel Zs. vál.) (1997): *Szociálpszichológia szöveggyűjtemény*. Budapest, Osiris Kiadó.
- GÁBOR KÁLMÁN – GAUL EMIL – SZEMERSZKI MARIANNA (2006a): Trendek a szigetkutatásban. Az új fiatal középosztály kialakulása. *WEB*, 1-2 szám, 9-35. p.
- GÁBOR KÁLMÁN – JANCSÁK CSABA – MATISCSÁK ATTILA – TARNAY ISTVÁN (2006b): *Sziget kutatások 1997-2005*. Szeged: EIKKA, 16.
- GÁBOR KÁLMÁN – SZEMERSZKI MARIANNA (2006c): Sziget Fesztivál 2005. *Az új fiatal középosztály és az élettervezés*. Bp.2006. Felsőoktatási Kutatóintézet, Kutatás közben.
- GÁBOR KÁLMÁN – SZEMERSZKI MARIANNA (2007): *Sziget fesztivál 2007*. Szeged: EIKKA
- GÁBOR KÁLMÁN (2000): *A középosztály szigete*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó.
- GÁBOR KÁLMÁN (2004): Sziget kutatások 2000-2004. *Erdélyi Társadalom*, 2. évfolyam 2. szám, 229-263. p.
- GÁBOR KÁLMÁN (2005): *Fesztiválok ifjúsága és a drog*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó
- MURÁNYI ISTVÁN – SZABÓ ILDIKÓ (2007): Középiskolások előítéletekességének egy lehetséges magyarázata: az életforma. *Educatio*, 16. évf. (2007) 1. sz. 38-49. p.
- MURÁNYI ISTVÁN (2006): *Identitás és előítélet*. Budapest, Új Mandátum Kiadó
- SZABÓ ILDIKÓ – ÖRKÉNY ANTAL (1996). 14-15 éves fiatalok interkulturális világgépe. In: *Többség-Kisebbség. Tanulmányok a nemzeti tudat témaköréből*. Budapest, Osiris–MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, 161–235.p.
- SZABÓ ILDIKÓ – ÖRKÉNY ANTAL (1998): *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Budapest, Minoritás Alapítvány
- TAJFEL, H.(1981): Cognitive aspects of prejudice. In (Tajfel H.): *Human Groups and Social Categories*. Cambridge, Cambridge University Press, 127–142.p.